

La transmissió de la llengua d'herència a les famílies de l'Escola Complementària de la Llengua Japonesa de Barcelona (2004-2014)

Heritage language transmission in families of the Japanese Language Supplementary School of Barcelona (2004-2014)

Makiko FUKUDA

Universitat Autònoma de Barcelona

Data de recepció: 18 de març de 2016

Data d'acceptació: 19 de maig de 2016

RESUM

Aquest estudi se centra en la transmissió lingüística del japonès a les famílies de l'Escola Complementària de la Llengua Japonesa de Barcelona. A partir de les dades recollides de les dues recerques realitzades els anys 2004 i 2014, l'estudi intenta identificar diversos patrons d'ús lingüístic d'aquestes famílies i explorar quin lloc hi ocupa el japonès, i examinar si hi ha hagut cap canvi en la transmissió d'aquesta llengua durant aquesta dècada. La troballa més destacable d'aquest estudi és que durant aquests deu anys la llengua japonesa segueix ben mantinguda a la llar. A les famílies nipocatalanes, no establir una llengua comuna entre tots els membres de la família sembla que protegeix el català i el japonès del predomini del castellà a la llar. La transmissió i el manteniment d'una llengua d'herència depèn majoritàriament de l'esforç de la família, tot i que el present estudi ha permès comprovar que l'escola complementària també hi té un rol significatiu, si no decisiu. Així mateix, la valoració positiva de la qual gaudeix aquesta llengua a Catalunya també contribueix a afavorir-ne la transmissió.

PARAULES CLAU: usos lingüístics, transmissió lingüística, llengua d'herència, japonès, famílies multilingües.

ABSTRACT

This paper focuses upon the language transmission of Japanese in the families of the Japanese Language Supplementary School of Barcelona. Basing on the data collected in two studies conducted in 2004 and 2014, we seek to identify various language use patterns and to explore the position occupied by Japanese, examining whether there has been any change in the transmission of this language during this decade. The most striking finding of this study is that during these ten years the Japanese language has been well maintained in the home. In Japanese-Catalan families, the non-establishment of any common family language seems to protect Catalan and Japanese from the predominance of Spanish in the home. Heritage language transmission and its maintenance depends mainly on the family's effort, although this

CORRESPONDÈNCIA: Makiko Fukuda. Universitat Autònoma de Barcelona (UAB). Departament de Traducció i d'Interpretació i d'Estudis de l'Àsia Oriental. Campus de la UAB. Edifici K1013. 08193 Bellaterra. Cerdanyola del Vallès (Barcelona). A/e: Makiko.Fukuda@uab.cat. Tel.: 935 813 375.

study has proved that the supplementary school also plays a significant or even decisive role. Likewise, the positive consideration of the Japanese language in Catalonia also helps to favour its transmission.

KEYWORDS: language uses, linguistic transmission, heritage language, Japanese, multilingual families.

1. INTRODUCCIÓ

A causa de la mobilitat generada per la globalització, l'accés als països estrangers és cada cop més fàcil, la qual cosa permet a les persones amb diferents orígens ètnics i/o lingüístics tenir més oportunitat per a interactuar l'un amb l'altre i viure a prop. Parelles lingüísticament mixtes són una de les conseqüències d'aquest fenomen. Quan la parella té fills, sovint desitgen que aprenguin a parlar la llengua inicial de cada progenitor (Takeuchi, 2006). Teòricament, les famílies lingüísticament mixtes tenen el potencial de convertir els seus fills en bilingües en les llengües dels progenitors, tot i que el grau d'aquest potencial pot variar considerablement (Yamamoto, 2001). Si la parella opta per viure al país d'origen d'un dels progenitors, una de les seves llengües es converteix en una «llengua minoritària» comparada amb la llengua predominant de la societat. Les decisions sobre la transmissió intergeneracional d'aquesta llengua minoritària —sovint anomenada «llengua d'herència» (*heritage language*)—¹ depenen de diversos factors familiars, tant intrínsecs com extrínsecs (Klerk, 2001). Per a transmetre i mantenir una llengua d'herència, l'esforç dels progenitors és imprescindible. De fet, els estudis previs emfatitzen el rol crucial que hi té la família (Lee i Shin, 2008; Pauwel, 2005; Schwartz, 2010, entre d'altres), ja que aquesta és l'entitat més petita on llengua i cultura es practiquen i transmeten a la propera generació (Kataoka i Shibata, 2011: 3). Ara bé, si una família amb una o més llengües d'herència viuen en una societat bilingüe, què passarà amb la transmissió d'aquesta llengua i els usos lingüístics dins la família? Aquest article explora els usos lingüístics de les famílies que porten els seus fills a l'Escola Complementària de Llengua Japonesa de Barcelona. L'estudi es basa en la comparació de les dades recollides el 2004 i el 2014 per tal d'examinar si hi ha cap canvi significatiu en la transmissió del japonès durant aquesta dècada.

1. Tot i que en el context europeu l'ús d'aquest terme no és gens habitual, el fem servir al llarg d'aquest estudi per referir-nos a «language other than the dominant language(s) in a given social context» (Kelleher, 2010: 1) «with which individuals have a personal connection» (Fishman, 2001).

2. MÈTODES

2.1. *Transmissió lingüística*

Els termes *manteniment lingüístic* i *transmissió lingüística* de vegades s'utilitzen indistintament, tot i que és important distingir l'un de l'altre quan es té en compte l'enfocament de l'estudi. Autors com ara Borland (2006) o Lambert (2008) distingeixen clarament els dos termes: mentre que el primer es refereix a l'ús continu per part de migrants adults de la seva llengua d'origen, el darrer descriu el procés de transmissió d'aquesta llengua a la propera generació. És a dir, mentre que el primer es duu a terme d'una manera autònoma pels adults, el darrer inclou un grau significatiu de planificació per part dels progenitors (Lambert, 2008). El present estudi se centra en usos lingüístics com a procés i conseqüència d'aquesta planificació.

Transmetre una llengua a la generació successiva o no és finalment una decisió personal (Juarros-Daussà, 2013). La motivació per a la transmissió sorgeix de les actituds, les necessitats i les aspiracions que tenen els progenitors que viuen en una situació de llengües en contacte (Lambert, 2008: 1). L'actitud dels progenitors envers la llengua en qüestió i el bilingüisme o multilingüisme pot ser crucial en aquesta decisió (Schüpbach, 2009; Tuominen, 1999; Yamamoto, 2008), ja que això pot determinar si l'ús d'aquesta llengua augmenta o disminueix entre els membres de la família.

2.2. *Transmissió del japonès a famílies multilingües*

L'increment de matrimonis transnacionals és un fenomen relativament recent al Japó (Suzuki, 2004: 16). Així doncs, el japonès com a llengua d'herència també és un camp d'estudi relativament nou, tot i que cada cop n'hi ha més. La majoria d'aquests estudis s'han dut a terme en els països anglòfons com ara els Estats Units d'Amèrica (Shibata, 2000), el Regne Unit (Okita, 2002), Austràlia (Takeuchi, 2006) o el Canadà (Kawaguchi, 2014), mentre que n'hi ha molts menys que s'han realitzat en els països no anglòfons (Honjo-Champiot-Bayard, 2008, a França; Shibuya, 2010, a Suïssa; Hanai, 2012, a Corea; etc.). Els estudis que exploren detalladament els usos lingüístics de famílies bilingües són escassos, excepte els de Yamamoto (2001, 2005 i 2008), malgrat que cal dir que el seu context està limitat al Japó i que, per tant, el japonès no és llengua d'herència. Yamamoto va examinar usos lingüístics de famílies lingüísticament mixtes, sobretot els de famílies de parla japonès-anglès. Un dels suggeriments més destacables dels seus estudis és que els usos lingüístics d'aquestes famílies varien depenent de la llengua inclosa. Així, mentre que algunes llengües gaudeixen de l'actitud social positiva perquè sigui transmesa i mantinguda, les altres estan en una condició desfavorable per a la transmissió, ja que no s'utilitzen exclusivament sinó que s'usen juntament amb una tercera llengua (Yamamoto, 2005).

Des d'un punt de vista econòmic, el Japó és percebut com un país ric, cosa que afavoreix l'actitud social envers la seva llengua. Així mateix, el prestigi que té la cul-

tura japonesa a l'estranger també hi contribueix. En aquest sentit, sembla que el japonès no és una llengua que es trobi en condicions adverses per a la transmissió. Tot i així, els estudis ja esmentats comunament indiquen que la transmissió del japonès no és una tasca gens senzilla, sinó que es veu afectada per diversos factors. Entre aquests factors, la influència de la llengua local és significativa, sobretot quan els nens comencen a assistir a l'escola local (Barron-Hauwaert, 2004; Tuominen, 1999; Yamamoto, 2001). A més a més, el progenitor o progenitora que parla la llengua d'herència i que és altament competent en la llengua local pot afectar el desenvolupament de la llengua d'herència dels nens, ja que pot ser que empri la llengua local en la seva comunicació (Kamoto, 2006). Així, la influència de la llengua dominant de la societat és una amenaça per a la transmissió i el manteniment d'una llengua d'herència.

3. JAPONESOS A CATALUNYA I EL CONTEXT SOCIOLINGÜÍSTIC DE CATALUNYA DURANT LA DÈCADA DE 2004 A 2014

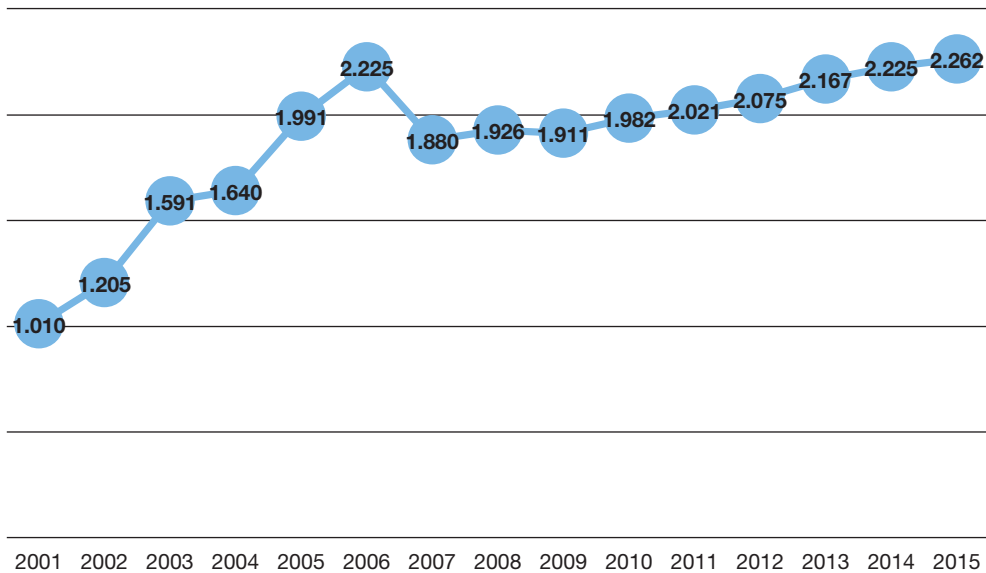
Segons les últimes dades publicades per l'Institut d'Estadística de Catalunya (Idescat), la població estrangera de Catalunya representa el 14,5 % de la població total de Catalunya. Tot i la tendència descendent a partir de l'any 2008, principalment a causa de la crisi econòmica, aquesta xifra ha crescut quasi sis cops més des de l'inici d'aquest segle. En comparació amb els altres col·lectius estrangers a Catalunya, la població japonesa és poc nombrosa, tot i que el seu nombre augmenta cada any constantment (gràfic 1). L'any 2015, 2.262 ciutadans japonesos vivien a Catalunya, una xifra que representa aproximadament el 40 % de la població d'aquesta nacionalitat a Espanya.

La major part d'ells són executius de les empreses japoneses establertes a Catalunya amb les seves respectives famílies. Els japonesos que van arribar per motius familiars també tenen una presència significativa, tot i que se'n desconeix la quantitat exacta. Malgrat les baixes xifres absolutes, a Barcelona existeixen tant una escola japonesa diürna com una escola complementària de la llengua japonesa des dels anys vuitanta del segle passat. Això suggereix que continua existint el desig entre els residents japonesos de mantenir la seva llengua d'herència.

Durant aquesta dècada, a Catalunya el flux dels nous nats ha contribuït a l'increment de l'ús del castellà sobretot a l'àrea metropolitana, mentre que el català comença a obrir la seva porta als estrangers. Segons les dades del Consorci per a la Normalització Lingüística, el 61 % de la inscripció del curs 2013-2014 van ser estrangers.

D'altra banda, el conflicte entre el castellà i el català segueix present. En el transcurs de l'última dècada, la confrontació entre el nacionalisme espanyol, que focalitza el castellà, i el nacionalisme català, que defensa el català, s'ha anat intensificant. L'augment del debat sobre la immersió lingüística n'és un exemple: el català pateix els atacs repetits en la seva contra pel Govern central.

GRÀFIC 1
Evolució dels japonesos residents a Catalunya (2001-2015)

FONT: Idescat.

Ara bé, en aquesta situació, de quina manera s'enfronten els progenitors provinents d'un país sociolingüísticament equilibrat —almenys pel que sembla— amb la transmissió de la seva llengua d'herència? A partir d'aquesta pregunta, el present article aborda les qüestions següents:

1. Com organitzen les famílies objecte d'estudi els seus usos lingüístics a la llar?
2. Quins esforços addicionals fan per a transmetre la llengua japonesa?
3. Quines actituds mostren envers les llengües en qüestió?
4. Hi ha hagut cap canvi en la transmissió lingüística en aquestes famílies durant l'última dècada?

4. METODOLOGIA

4.1. Recollida de dades

Les dades van ser recollides l'any 2004 i l'any 2014 a l'Escola Complementària de la Llengua Japonesa de Barcelona, un dels dos centres docents japonesos a Catalunya. És un centre que obre només cada dissabte per als nens que assisteixen a l'escola local o internacional però que volen mantenir la seva llengua d'herència. En el cas de Barcelona, la gran majoria de l'alumnat és provinent de família mixta, mentre que els fills dels progenitors japonesos formen una minoria. Actualment hi estudien cent

tres alumnes de quatre a quinze anys. Vam triar aquesta escola perquè portar-hi els nens en una societat bilingüe representa un alt grau d'esforç dels progenitors per a mantenir la llengua d'herència (Kamoto, 2006).

Tant en la recerca del 2004 (d'ara endavant R2004) com en la del 2014 (d'ara endavant R2014), les dades van ser recollides mitjançant la combinació de qüestionari i entrevista semidirigida, tot i que el present article es basa principalment en els resultats del qüestionari.² El qüestionari consta de quatre parts: 1) dades personals; 2) usos lingüístics, 3) coneixements lingüístics i 4) actituds lingüístiques. En el qüestionari de la R2014 hi vam afegir més preguntes —sobre el context lingüístic familiar i l'aprenentatge lingüístic dels nens— per a explorar els aspectes que no vam poder examinar en la recerca anterior.

Quant als usos lingüístics, se'ls va demanar omplir la graella proposada per Yamamoto (2001) per a identificar qui parla quina llengua amb qui. Cal tenir en compte que aquestes dades no són fruit de l'observació directa, sinó que s'han recollit a partir de les declaracions dels progenitors. Per tant, pot ser que l'ús lingüístic, especialment dels nens, no es correspongui exactament amb la realitat, tot i que els pares acostumen a saber quina llengua empen els seus fills quan juguen junts (Barron-Hauwaert, 2011). Del nivell de coneixement del castellà i del català dels enquestats, se'ls va demanar que els autoavaluessin sobre una escala de sis (0: gens, 1: algunes paraules, 2: algunes frases senzilles, 3: una part de conversa o text, 4: bona part de conversa o text, 5: amb total fluïdesa) en la R2004, mentre que en la R2014 se'ls va demanar el mateix però sobre un criteri diferent (0: gens, 1: no gaire, 2: més o menys, 3: bé, 4: molt bé). Quant a l'actitud, als enquestats se'ls va demanar que valoressin la importància de cadascuna de les llengües en qüestió per als nens sobre una escala de cinc (0: gens, 1: no gaire, 2: indiferent, 3: important, 4: molt important). Aprofitant la reunió matinal de l'escola, es van repartir quaranta-cinc exemplars de l'enquesta, dels quals en van retornar vint-i-tres omplerts degudament en la R2004, i cinquanta-dos de vuitanta en la R2014.

5. RESULTATS

5.1. *Perfil de les famílies*

Durant aquests deu anys, s'han pogut observar alguns petits canvis en el perfil de les famílies de l'alumnat de l'escola. En primer lloc, s'ha duplicat el nombre total de les famílies, de quaranta-tres a vuitanta. Aquest creixement coincideix amb el de la població japonesa a Catalunya durant l'última dècada. En segon lloc, ha augmentat el nombre de famílies japoneses i també el de famílies amb una altra llengua d'herència,

2. En la R2004, es van dur a terme entrevistes amb quatre famílies (un pare i tres mares) que van estar d'acord a col·laborar-hi. En la R2014, així mateix, van ser entrevistades set mares de famílies lingüísticament mixtes i dues mares de família japonesa.

la qual cosa assenyala un increment de la mobilitat de les persones i un accés més fàcil a persones de cultura diferent. En ambdues recerques, la gran majoria dels progenitors japonesos són dones, cosa que suggereix una tendència global cap a una creixent feminització de fluxos migratoris (Castles i Miller, 2009). En els matrimonis mixtos, en termes generals, les dones són les que es desplacen cap al país dels cònjuges (Constable, 2005).

TAULA 1
Llengua inicial dels progenitors

<i>Llengua inicial del pare</i>	<i>Llengua inicial de la mare</i>	<i>%</i>	
		<i>2004</i>	<i>2014³</i>
castellà	japonès	30,4 % (7)	36,7 % (18)
català	japonès	39,1 % (9)	28,6 % (14)
japonès	japonès	0 %	10,2 % (5)
català/castellà	japonès	4,3 % (1)	2,0 % (1)
anglès	japonès	0 %	2,0 % (1)
italià/català	japonès	0 %	2,0 % (1)
francès	japonès	0 %	2,0 % (1)
francès/àrab	japonès	0 %	2,0 % (1)
castellà	japonès/castellà	0 %	2,0 % (1)
japonès	català	8,7 % (2)	4,2 % (2)
japonès	castellà	8,7 % (2)	4,2 % (2)
japonès	francès	0 %	2,0 % (1)
japonès	català/castellà	4,3 % (1)	0 %
desconeguda	japonès	4,3 % (1)	0 %

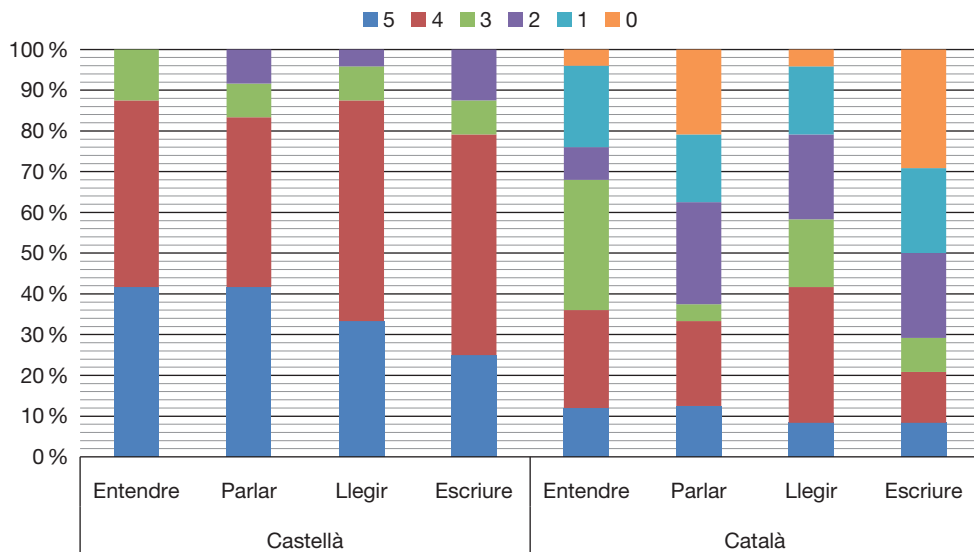
Pel que fa al nivell de coneixement del castellà i del català, la tendència general continua sent semblant: tots els enquestats són altament competents en castellà, malgrat que en la R2014 alguns informants es van declarar de nivell força baix. Això implica que les famílies en què els dos progenitors són japonesos senten menys la necessitat de ser competents en aquesta llengua comparat amb les famílies mixtes.⁴ Pel que fa al català, es declaren majoritàriament de nivell inferior excepte en alguns casos. En global i comparat amb la R2004 (gràfic 2), més enquestats han respost que tenen un desconeixement total del català en la R2014 (gràfic 3). Curiosament, el percentatge dels enquestats que van respondre que havien après català ha pujat del 70 % al 80 % en la R2014. Aquest resultat ens suggereix que l'interès pel català ha crescut durant

3. Eliminades quatre famílies monoparentals.

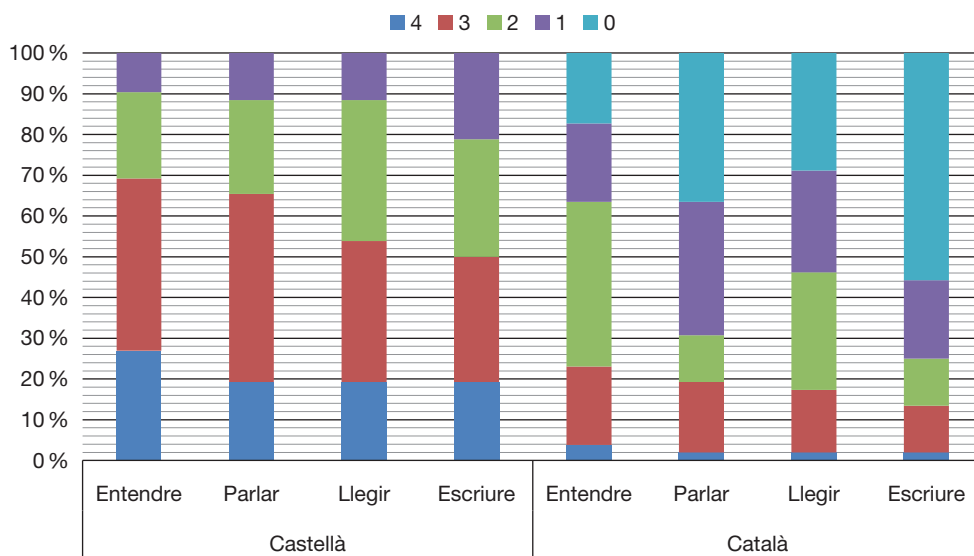
4. Inclosa una enquestada que acabava d'arribar a Catalunya.

aquesta dècada i que l'accés a l'aprenentatge del català ha esdevingut més accessible als estrangers. Tanmateix, el fet d'haver après català no necessàriament en garanteix ni un bon nivell ni el seu ús habitual.

GRÀFIC 2
Nivell de coneixement del català i el castellà dels progenitors japonesos (2004)

GRÀFIC 3
Nivell de coneixement del català i el castellà dels progenitors japonesos (2014)

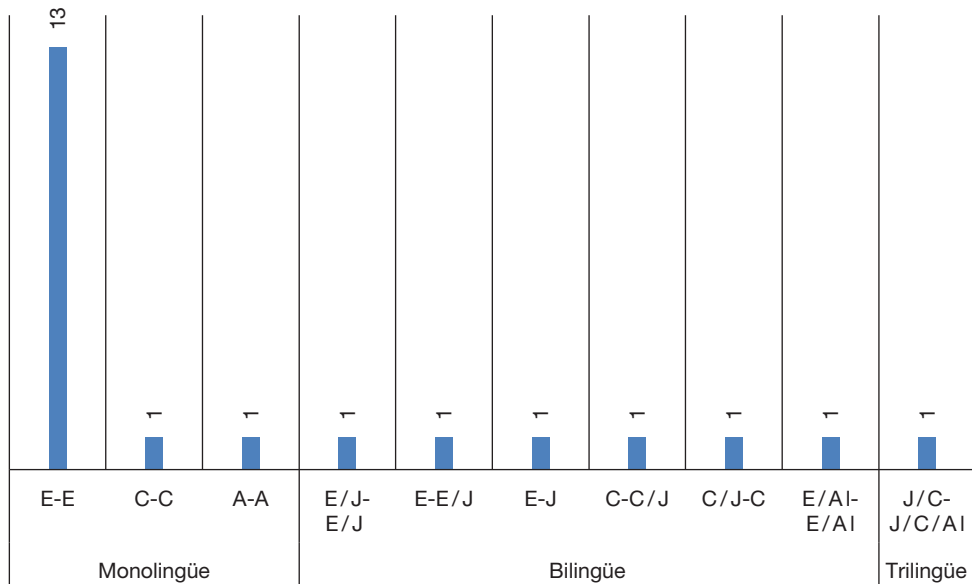
5.2. Usos lingüístics i estratègies

5.2.1. Ús entre els progenitors

Els estudis previs han suggerit que l'ús lingüístic entre els progenitors té una influència significativa sobre el dels nens (Barron-Hauwaert, 2000; Houwer, 2007; Klerk, 2001), ja que pot proporcionar *input* extra a la llengua minoritària o, contràriament, reforçar l'efecte de la llengua majoritària per al nen (Barron-Hauwaert, 2004: 195).

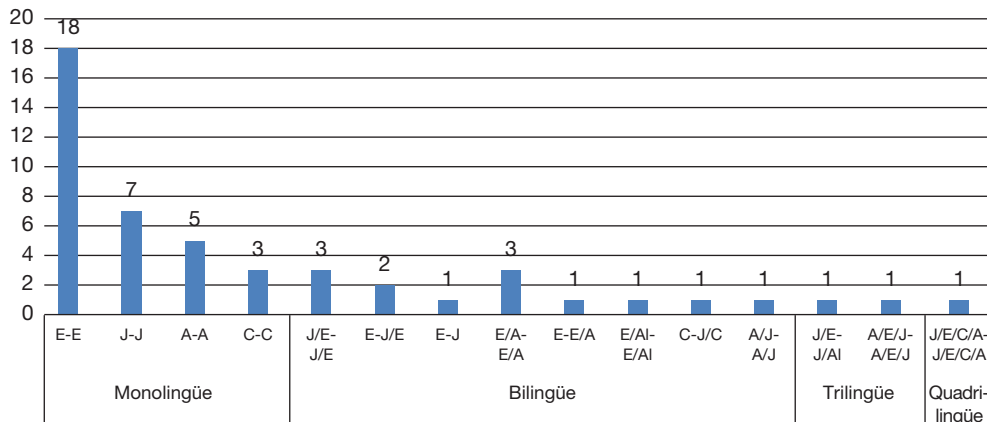
Entre els nostres informants, l'ús monolingüe del castellà és el patró més adoptat en les dues recerques (gràfic 4): 59,1 % de les parelles mixtes l'adoptaven en la R2004, tot i que en la R2014 aquest percentatge ha baixat al 36,7 % i s'observa més varietat d'ús (gràfic 5).

GRÀFIC 4
Ús entre els progenitors (2004)⁵

5. D'ara endavant s'empren les abreviacions següents per als gràfics: J (japonès), C (català), E (castellà), A (anglès) i AI (altres). A continuació s'explica la lectura de gràfics. En els gràfics 4 i 5, la lletra o les lletres de l'esquerra (o de baix) correspon a la llengua o les llengües que empra el pare, mentre que la lletra o les lletres de la dreta (o de dalt) correspon a la llengua o les llengües que empra la mare (per exemple, «E-E/J» significa que el pare fa servir el castellà, mentre que la mare empra el castellà i el japonès en la comunicació). En els gràfics 6 i 7, la lletra o les lletres de l'esquerra (o de baix) correspon a la llengua o les llengües que empra el pare japonès / la mare japonesa, mentre que la lletra o les lletres de la dreta (o de dalt) correspon a la llengua o les llengües que empra el seu fill / la seva filla. En els gràfics 8 i 9, la lletra o les lletres de l'esquerra (o de baix) correspon a la llengua o les llengües que empra el fill / la filla 1, mentre que la lletra o les lletres de la dreta (o de dalt) correspon a la llengua o les llengües que empra el fill / la filla 2. El signe «/» significa que la persona corresponent fa servir més d'una llengua.

GRÀFIC 5
Ús entre els progenitors (2014)

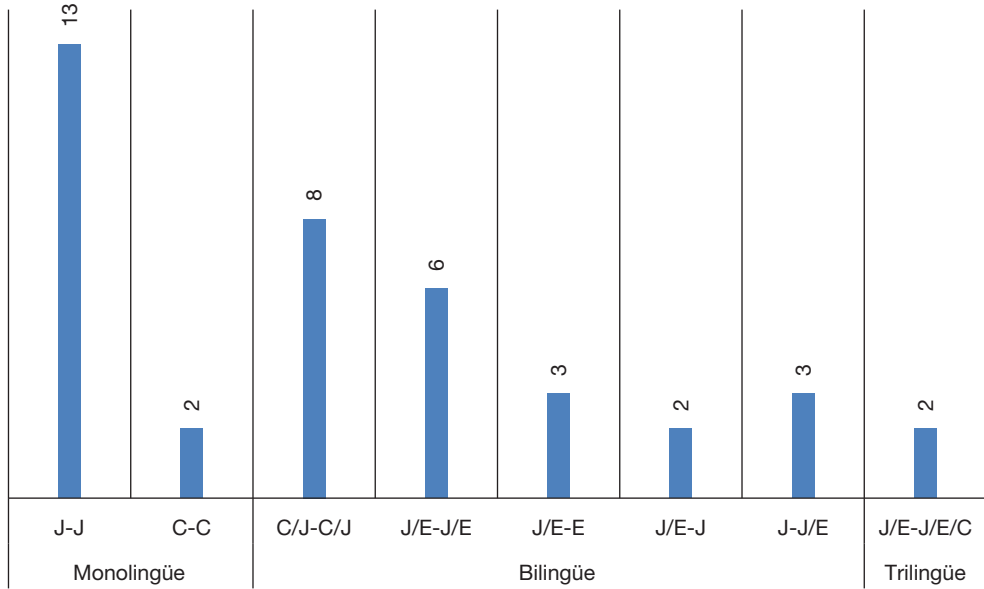
Com indiquen Melià i Villaverde (2008), en una parella en què un o una dels membres té el català com a llengua inicial i l'altre o l'altra té una llengua estrangera, no és gaire estrany que el castellà sigui la llengua de relació entre ells. De fet, bona part dels nostres informants han declarat que disposen d'un nivell força alt de castellà, ja que és la llengua de l'Estat i la primera llengua que aprenen en instal·lar-se a Catalunya (Fukuda, 2009). Contràriament, pocs informants han declarat que tenen un bon nivell de català. Encara que el progenitor japonès o la progenitora japonesa aprengui català, sovint li costa canviar la llengua de comunicació, cosa que fa que s'instal·lin en l'ús del castellà. La tria del català continua sent poc habitual, mentre que l'ús de l'anglès ha augmentat, ja que els progenitors de totes les famílies amb una altra llengua d'herència a més del japonès es comuniquen en anglès entre ells.

5.2.2. Ús entre els progenitors i els nens

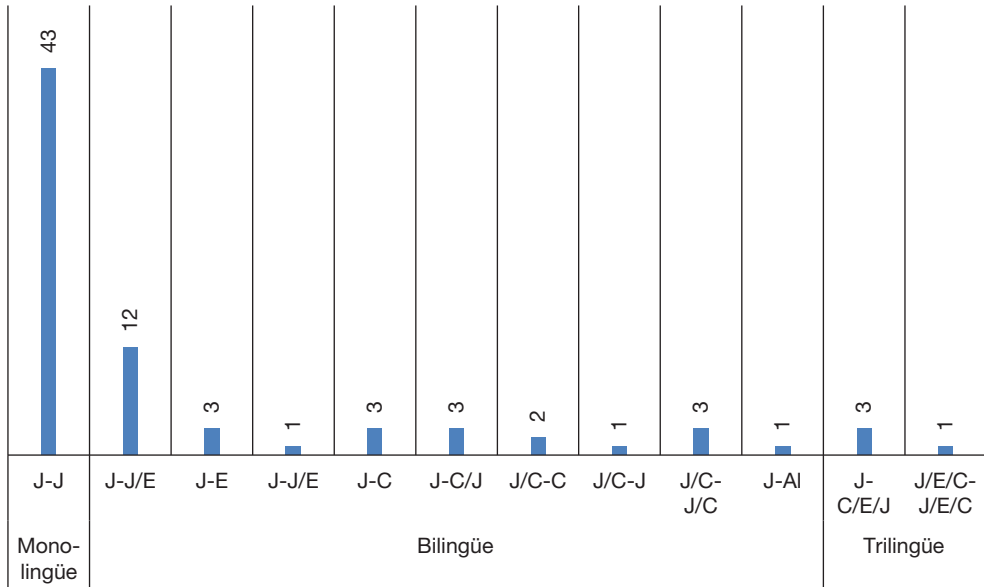
Pel que fa a les estratègies interaccionals entre els progenitors i els nens, *un progenitor - una llegua* (Döpke, 1992) és la més triada en ambdues recerques. En la R2004, el 43,5 % de les famílies l'adoptaven, mentre que en la R2014 aquest percentatge ha pujat bastant: el 72,7 % de les famílies⁶ la trien. Entre els progenitors japonesos i els nens, l'ús monolingüe del japonès és el patró més triat, tot i que la comunicació entre els pares japonesos i els nens tendeix a ser bilingüe. En la R2014, set de deu pares de famílies mixtes empen exclusivament el japonès, però, excepte en un cas, tots els nens li parlen en català o en castellà, o els barregen amb el japonès. El resultat suggereix que en la comunicació amb els pares hi ha menys *input* de la llengua d'herència i que la transmissió lingüística és l'àmbit de les mares (Schüpbach, 2009).

6. Excepte les famílies en què els dos progenitors són parlants del japonès i les famílies monoparentals.

GRÀFIC 6
Ús entre els progenitors japonesos i els nens (2004)

GRÀFIC 7
Ús entre els progenitors japonesos i els nens (2014)

Aquesta estratègia pot ser efectiva si cada progenitor té només una llengua, però si un o una dels progenitors, o tots dos, és o són bilingües o trilingües, hi haurà una inestabilitat inherent i debilitat, i aplicar l'estratègia d'*un progenitor - una llengua* a una família trilingüe (o més) serà poc pràctic (Braun i Cline, 2010). Barron-Hauwaert (2000 i 2004) també remarca que aquesta estratègia no és gaire adient per a les famílies trilingües: és difícil separar les llengües utilitzades, ja que sovint se superposen. Conseqüentment, això converteix la situació en *un progenitor - dues o més llengües*. De fet, és la segona estratègia més triada entre els nostres enquestats de la R2004 ($n = 13, 56,5\%$),⁷ mentre que en la R2014 aquest percentatge es redueix al 20,5%. Els progenitors que no parlen japonès tendeixen a emprar exclusivament la seva llengua amb els fills (83,7% en la R2004 i 80,5% en la R2014, respectivament). En la darrera recerca, s'ha observat un progenitor local que emprava japonès amb els fills.

Alguns estudis indiquen que l'ús de la llengua predominant de la societat pels progenitors afecta l'ús de la llengua socialment feble dels nens (Houwer, 2003 i 2007; Yamamoto, 2001 i 2008). El que podem destacar del nostre estudi és que, en ambdues recerques, l'ús del castellà entre els pares no afecta gaire seriosament l'ús de les llengües d'herència dels nens i que aquests es mantenen prou bé entre les famílies estudiades.

Un altre punt que ens crida l'atenció és que en totes les famílies que tenen una altra llengua d'herència a més del japonès es mantenen ambdues llengües mitjançant aquesta estratègia, mentre que entre els progenitors la comunicació és en anglès. Excepte en un cas, els nens es comuniquen exclusivament en l'altra llengua d'herència, mentre que ni el castellà ni el català no hi té presència.

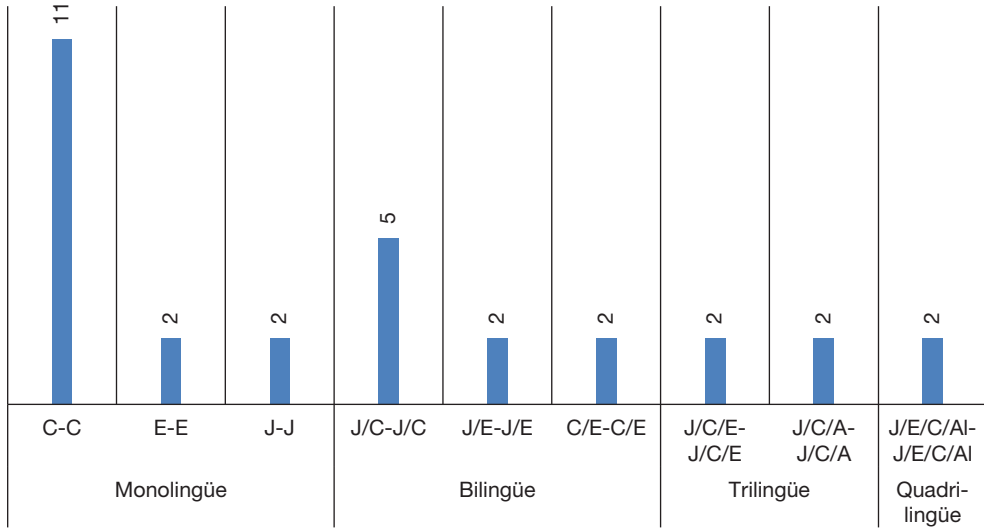
5.2.3. Ús entre els nens

Entre els nens, el català continua sent la llengua predominant: en ambdues recerques l'ús monolingüe del català és el patró més triat. Vist per la proporció en l'ús de cada llengua, el català és el més utilitzat seguit pel japonès i el castellà. Tot i així, el percentatge de l'ús del català s'ha reduït marcadament (54,3% → 32,4%), mentre que el del castellà ha augmentat (17,2% → 24,8%). Això coincideix amb la baixada del nombre dels progenitors catalanoparlants i l'augment dels castellanoparlants en la R2014. El resultat suggereix que la llengua de l'escola té menys influència que la llengua emprada en la comunicació amb el seu progenitor.

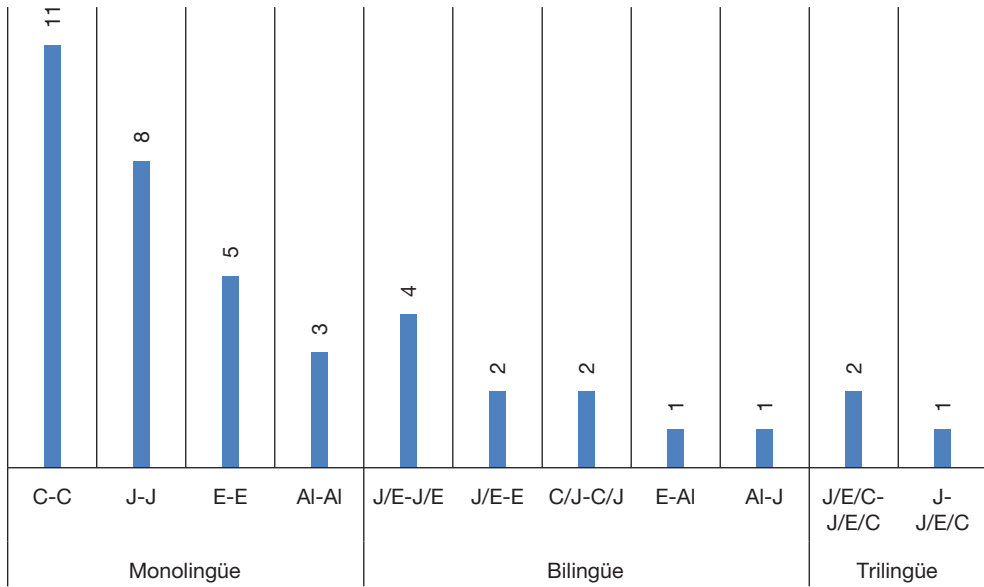
El japonès continua tenint bona presència en ambdues recerques: al voltant del 50% dels casos empenen el japonès d'alguna manera, la qual cosa suggereix que ni el castellà ni el català no fan baixar l'ús del japonès (56,7%, en la R2004, i 48,7%, en la R2014). A més a més, en la R2014 s'han observat en famílies mixtes cinc casos d'ús monolingüe del japonès entre els germans.

7. Correspon al nombre de casos.

GRÀFIC 8
Ús entre els nens (2004)

GRÀFIC 9
Ús entre els nens (2014)

5.2.4. Llengua comuna

Entre les entrevistes realitzades en la R2004, vam trobar que algunes famílies nipo-catalanes no tenien establerta una llengua comuna quan tots els membres hi són presents. El castellà pot ser la candidata, ja que l'entenen tots, però les famílies entrevistades persisteixen en *un progenitor - una llengua*, cosa que permet mantenir el català i el japonès a la llar i que resulta que les protegeix de la pressió d'emprar el castellà. En la R2014 es va preguntar a tots els enquestats si tenen establerta cap llengua comuna familiar: vint-i-tres de quaranta-vuit famílies mixtes van respondre que tenen el castellà com a llengua comuna. Aquest resultat suggereix que tot i que l'ús del castellà ha augmentat a la llar comparat amb la R2004, la transmissió del japonès entre aquestes famílies continua sent reeixida.

5.3. Esforços per a transmetre el japonès

Tot i que portin els nens a l'escola complementària, les ocasions en què aquests nens poden emprar el japonès estan força limitades. Així doncs, les famílies complementen l'aprenentatge del japonès dels seus fills amb alguns mètodes extres.

Entre les entrevistes realitzades en la R2004, vam identificar mètodes com ara un viatge al Japó, recursos audiovisuals, llibres o relació freqüent amb els familiars al Japó. Entre aquests mètodes, es va indicar que un viatge és el més eficaç per al desenvolupament de la competència oral: tots els entrevistats van explicar que porten els seus fills al Japó aprofitant les vacances d'estiu i que sovint els envien a l'escola del Japó de prova durant unes setmanes. Segons ells, tot i que sigui una estada de pocs dies, el desenvolupament de la competència oral del japonès dels nens és notable.

En la R2014 es va preguntar sobre aquest tema a tots els enquestats. Els tres mètodes més adoptats són *ús de recursos audiovisuals* ($n = 42$), *llegir llibres* ($n = 41$) i *viatge al Japó* ($n = 38$). Quant als recursos audiovisuals, a més de DVD, alguns dibuixos animats japonesos que s'emeten en els canals locals disposen de la versió original, la qual cosa, d'una banda, permet als nens gaudir-ne en japonès i, de l'altra, els motiva per aprendre'l, ja que, segons les mares, els amics dels nens els admiren perquè poden veure els dibuixos en japonès sense cap traducció.

Llegir llibres als nens és un mètode del qual s'ha comprovat que té un efecte significatiu en el desenvolupament lingüístic dels nens (per exemple, Wells, 1985). En el cas del japonès, que exigeix bastant de temps per arribar a saber llegir a causa del sistema complicat d'escriptura, és encara més important que els nens estiguin interessats en la lectura (Nakajima, 2008). El viatge també continua sent un mètode molt comú, però requereix una càrrega econòmica força gran. Algunes mares han confessat que, tot i aquesta càrrega, el seu efecte es manté aproximadament fins a les vacances de Nadal: més endavant aquest nivell comença a baixar. Quan arriba el següent estiu, el seu nivell torna a ser gairebé el mateix que el que tenien abans de marxar cap al Japó.

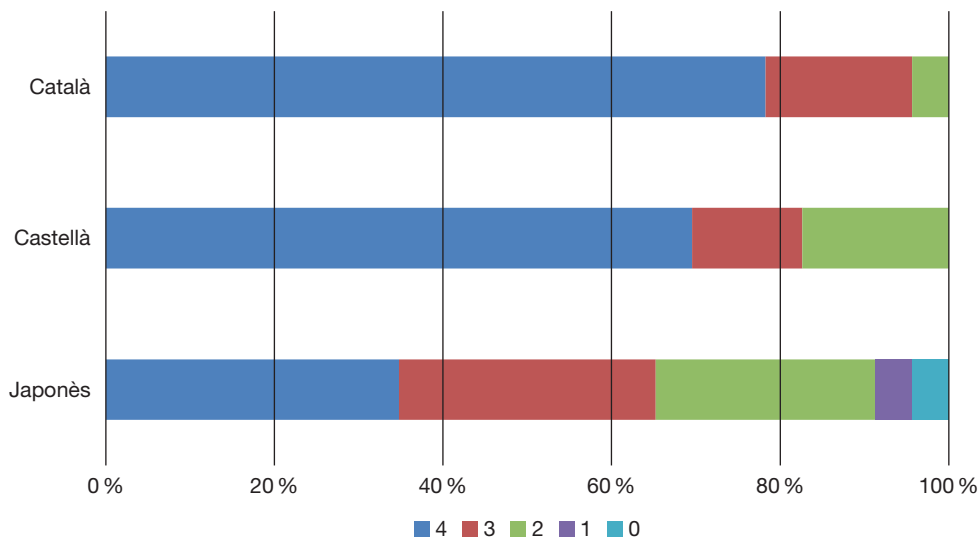
5.4. Actitud envers les llengües

Per acabar, examinem l'actitud dels progenitors envers les llengües en qüestió. Els resultats de les dues recerques mostren una diferència força significant: en la R2004, quasi el 80 % dels enquestats van respondre que el català és «molt important» per als nens, mentre que els qui van donar aquesta valoració al japonès no van arribar ni al 40 %. Encara que s'hi afegeixin els enquestats que van respondre «important», no arriba ni al 70 % (gràfic 9). En la R2014, en canvi, el català ha rebut la mitjana més baixa (gràfic 10). Podem atribuir aquesta disminució al fet que hi consten menys progenitors amb el català com a llengua inicial en la R2014 (43,5 % → 32,7 %) (gràfic 11), ja que l'actitud del cònjuge local té una influència important en la de la seva parella japonesa (Fukuda, 2009). Així mateix, podem interpretar que els progenitors consideren que els nens ja assoleixen un bon nivell de català. D'altra banda, els recents debats sobre la confrontació entre català i castellà en l'àmbit de l'ensenyament hi poden tenir influència d'alguna manera, tot i que no ho hem comprovat en cap de les entrevistes realitzades amb les vuit mares japoneses.

Quant al japonès, tots els enquestats de la R2014 el consideren «molt important» o «important», la qual cosa suggereix un interès creixent a transmetre la seva llengua. Mentre que l'adquisició del català i del castellà es pot deixar en mans de la societat, el japonès desapareixeria si no hi hagués un esforç especial dels progenitors. Així, malgrat la situació complexa, els nostres informants transmeten el japonès d'una banda pel lligam amb el seu origen i de l'altra com a inversió de futur (Piller, 2001).

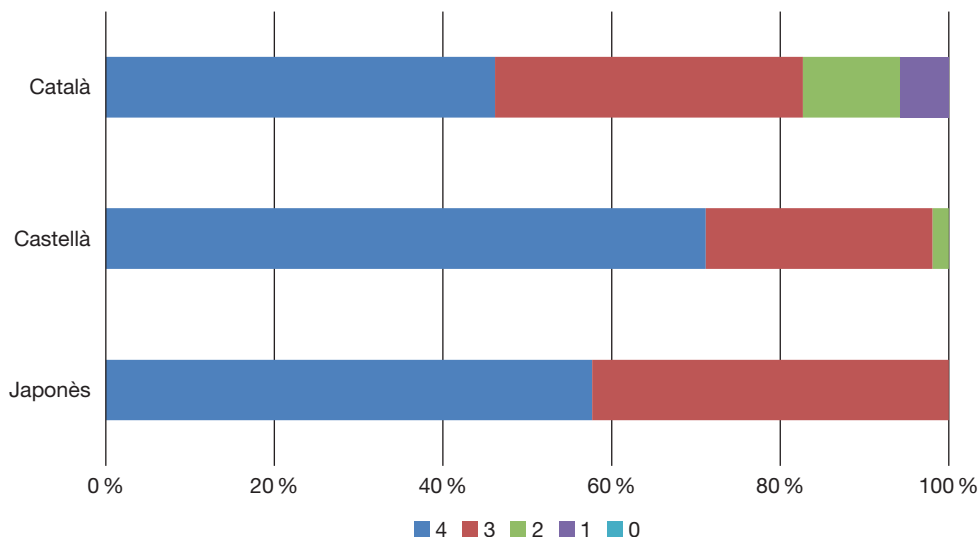
GRÀFIC 10

Grau d'importància de les llengües per al futur dels fills segons els pares (R2004)

GRÀFIC 11

Grau d'importància de les llengües per al futur dels fills segons els pares (R2014)

6. CONCLUSIONS

Per a transmetre una llengua d'herència, la situació sociolingüística de Catalunya és força complexa: existeixen dues llengües dins la mateixa societat que formen una «doble amenaça», i que, a més, estan en conflicte.

La conclusió principal d'aquest estudi és que, malgrat aquest context sociolingüísticament complex, la transmissió de la llengua japonesa en les famílies lingüísticament mixtes continua sent força reeixida des de fa deu anys. En les famílies estudiades, la llengua local (en el nostre cas, les llengües locals) no té com a efecte la disminució en l'ús del japonès. Ho podem comprovar en el fet que el percentatge dels nens que es comuniquen exclusivament en la llengua o llengües locals amb el seu progenitor japonès / la seva progenitora japonesa és força baix comparat amb els altres estudis (Okita, 2002; Takeuchi, 2006). A més a més, el japonès té una certa presència fins i tot en la comunicació entre els nens, que acostumen a ser més susceptibles a adoptar la llengua dominant de la societat.

El japonès tampoc no es rendeix a l'ús del castellà entre els progenitors; és a dir, la «doble amenaça» (Houwer, 2007) de la llengua dominant no s'ha confirmat. No establir una llengua comuna per a tots els membres de la família pot ser una estratègia que protegeixi les llengües socialment febles davant la llengua dominant en la societat.

L'increment del nombre de famílies que recorren a l'escola complementària per a transmetre i mantenir el japonès no només és degut a l'augment total de famílies mixtes o famílies japoneses instal·lades definitivament a Catalunya, sinó que també és

un indicador del creixement de l'interès per la transmissió del japonès. Les dues recerques han mostrat que l'escola hi té un rol significatiu.

A més de l'escola, sembla que la valoració positiva que rep el japonès a Catalunya també n'afavoreix la transmissió. Alguns progenitors locals de la R2014 l'han après, i una minoria fins i tot l'empren a la llar. Avui dia el japonès ha deixat de ser una llengua «exòtica», poc coneguda a Catalunya, la qual cosa pot motivar els progenitors japonesos a fer un esforç per a transmetre-la.

7. AGRAÏMENTS

Volem mostrar el nostre agraïment a totes les famílies que han col·laborat en aquest projecte. Sense ells, aquesta recerca hauria estat impossible. Aquest estudi s'ha beneficiat dels ajuts del projecte «Evolució de les societats plurilingües: representacions, comportaments i capitals lingüístics» (EVOPLUR, BFF 2002-01323) del Ministeri de Ciència i Tecnologia, en el grup de recerca consolidat INTERASIA (2009 SGR 1103) de la Generalitat de Catalunya, i del projecte «El impacto de Asia Oriental en el contexto español: producción cultural, política(s) y sociedad» (FFI2011-29090) del Ministeri de Ciència i Innovació.

BIBLIOGRAFIA DE REFERÈNCIA

- BARRON-HAUWAERT, Suzanne (2000). «Issues surrounding trilingual families: Children with simultaneous exposure to three languages». *Zeitschrift für Interkulturellen Fremdsprachenunterricht* [en línia], vol. 5, núm. 1, p. 1-13. <http://www.spz.tudarmstadt.de/projekt_ejournal/jg_05_1/beitrag/barron.htm> [Consulta: 28 febrer 2014].
- (2004). *Language strategies for bilingual families: The one-parent-one-language approach*. Clevedon: Multilingual Matters.
- (2011). *Bilingual siblings: Language use in families*. Clevedon: Multilingual Matters.
- BORLAND, Helen (2006). «Intergenerational language transmission in an established Australian migrant community: what makes the difference?». *International Journal of the Sociology of Language*, vol. 180, p. 23-41.
- BRAUN, Andreas; CLINE, Tony (2010). «Trilingual families in mainly monolingual societies: working towards a typology». *International Journal of Multilingualism*, vol. 7, núm. 2, p. 110-127.
- CASTLES, Stephen; MILLER, Mark J. (2009). *The age of migration: International population movements in the modern world*. Londres: Palgrave Macmillan.
- CONSTABLE, Nicole (2005). *Cross-border marriages: Gender and mobility in transnational Asia*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- DÖPKE, Suzanne (1992). *One parent-one language: An interactional approach*. Amsterdam; Philadelphia: John Benjamins.
- FISHMAN, Joshua A. (2001). «300-plus years of heritage language education in the United States». A: PEYTON, J. K.; RANARD, D. A.; MCGINNIS, S. (ed.). *Heritage languages in*

- America: Preserving a national resource*. Washington DC-McHenry IL: Center for Applied Linguistics and Delta Systems, p. 81-89.
- FUKUDA, Makiko (2009). *Els japonesos a Catalunya i la llengua catalana: comunitat, llengües i ideologies*. Tesi doctoral defensada al Departament de Filologia Catalana de la Universitat de Barcelona.
- HANAI, Rika (2012). «Kannichi kokusai kekkon kateino nihongo keishō yōin: zaikan nihonjin haha wo chūshin to shite». *The Japan Journal of Multilingualism and Multiculturalism*, vol. 17, núm. 1, p. 39-55.
- HONJO-CHAMPIOT-BAYARD, Takako (2008). *Les facteurs de transmission du japonais au sein d'unions linguistiquement mixtes en région Rhône-Alpes*. Tesi doctoral. Grenoble: Université Stendhal Grenoble 3.
- HOUWER, Annick de (2003). «Trilingual input and children's language use in trilingual families in Flanders». A: HOFFMAN, Charlotte; YTSMA, Jehannes (ed.). *Trilingualism in family, school and community*. Clevedon: Multilingual Matters, p. 118-138.
- (2007). «Parental language input patterns and children's bilingual use». *Applied Psycholinguistics*, vol. 28, núm. 3, p. 411-424.
- JUARROS-DAUSSÀ, Eva (2013). «Language transmission among Catalan and Galician immigrants in New York City». A: CARVALHO, Ana. M.; BEAUDRIE, Sara (ed.). *Selected proceedings of the 6th Workshop on Spanish sociolinguistics* [en línia]. Somerville, MA: Cascadilla Proceedings Project, p. 148-157. <<http://www.lingref.com/cpp/wss/6/paper2864.pdf>> [Consulta: 7 abril 2014].
- KAMOTO, Itsuko (2006). «'Arukamo shirenai' toki wo motomete - Kanada Montoriōru zaijū kokusai kekkon no kēsu sutadaii». *Contemporary society* [Kyoto Women's University], vol. 9, p. 93-119.
- KATAOKA, Hiroko; SHIBATA, Setsue (2011). «Japanese language proficiency and home language use among children of international marriages: Breaking free from common assumptions». *JHL Journal* [en línia], vol. 4. <<http://www.aatj.org/resources/sig/heritage/ejournal/vol4.pdf>> [Consulta: 7 abril 2014].
- KAWAGUCHI, Mayo (2014). *Reframing heritage language education from an intercultural perspective: The case of Japanese language schools in greater Vancouver* [en línia]. Tesina de màster. University of Victoria. Department of Pacific and Asian Studies. <<https://dspace.library.uvic.ca:8443/handle/1828/5775>> [Consulta: 7 abril 2014].
- KELLEHER, Anne (2010). «What is a heritage language?». *Heritage Briefs* [en línia], p. 1-3. <<http://www.cal.org/heritage/pdfs/briefs/What-is-a-Heritage-Language.pdf>> [Consulta: 7 abril 2014].
- KLERK, Vivian de (2001). «The cross-marriage language dilemma: His language or hers?». *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism*, vol. 4, núm. 3, p. 197-216.
- LAMBERT, Brigitte E. (2008). *Family language transmission: Actors, issues, outcomes*. Frankfurt: Peter Lang.
- LEE, Jin. S.; SHIN, Sarah J. (2008). «Korean heritage language education in the United States: The current state, opportunities, and possibilities». *Heritage Language Journal* [en línia], vol. 6, núm. 2, p. 1-20. <<http://www.heritagelanguages.org/>> [Consulta: 7 abril 2014].
- MELIÀ I GALÍ, Joan; VILLAVERDE I VIDAL, Joan-Albert (2008). «La transmissió intergeneracional del català a Mallorca en les parelles lingüísticament mixtes». *Llengua i Ús*, núm. 42, p. 62-71.

- NAKAJIMA, Kazuko (2008). *Bairingarū kyōiku no hōhō. 12 sai made ni oya ga dekiru koto*. Tòquio: Alc.
- OKITA, Toshie (2002). *Invisible work, bilingualism, language choice and childrearing in inter-married families*. Amsterdam; Philadelphia: John Benjamins.
- PAUWEL, Anne (2005). «Maintaining the community language in Australia: Challenges and roles for families». *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism*, vol. 8, núm. 2, p. 124-131.
- PILLER, Ingrid (2001). «Private language planning: The best of both worlds?». *Estudios de Sociolingüística*, vol. 2, núm. 1, p. 61-80.
- SCHÜPBACH, Doris (2009). «Language transmission revisited: family type, linguistic environment and language attitudes». *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism*, vol. 12, núm. 1, p. 15-30.
- SCHWARTZ, Mila (2010). «Family language policy: core issues on an emerging field». *Applied Linguistics Review*, vol. 1, p. 171-192.
- SHIBATA, Setsue (2000). «Opening a Japanese Saturday school in a small town in the United States: Community collaboration to teach Japanese as a heritage language». *Bilingual Research Journal*, vol. 24, núm. 4, p. 465-474.
- SHIBUYA, Maki (2010). «Kokusai kekkon katei no nihongo keishō wo sasaeru katari. Suisu no nihongo gakkō ni okeru chōki gakushūsha to hahaoya e no kikitōri chōsa kara». *Mother Tongue, Heritage Language, and Bilingual Education (MHB) Research* [en línia], vol. 6, p. 96-111. <<http://hdl.handle.net/11094/25065>> [Consulta: 7 abril 2014].
- SUZUKI, Kazuyo (2004). «Kokusaiji no bunkateki aidentitii keisei wo meguru kenkyū no kadai». *Bulletin of Saitama Gakuen University. Faculty of Humanities*, vol. 4, p. 15-24.
- TAKEUCHI, Masae (2006). «The Japanese language development of children through 'one parent-one language' approach in Melbourne». *Journal of Multilingual and Multicultural Development*, vol. 27, núm. 4, p. 319-331.
- TUOMINEN, Anne K. (1999). «Who decides the home language? A look at multilingual families». *International Journal of Sociology of Language*, vol. 140, p. 59-76.
- WELLS, Gordon (1985). «Preschool literacy-related activities and success in school». A: OLSON, David [et al.] (ed.). *Literacy, language and learning*. Cambridge: Cambridge University Press.
- YAMAMOTO, Masayo (2001). *Language use in interlingual families: A Japanese-English sociolinguistic study*. Clevedon: Multilingual Matters.
- (2005). «What makes who choose what languages to whom?: Language use in Japanese-Filipino Interlingual families in Japan». *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism*, vol. 8, núm. 6, p. 588-606.
- (2008). «Language use in interlingual families: Do different languages make a difference?». *International Journal of Sociology of Language*, vol. 189, p. 133-148.